

Черниш Н.Й., д-р соціол. наук, проф., професор кафедри соціології Львівського національного університету імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна, email: nchernysh@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1638-8639>,

Борецька М.Ю., студентка 2 курсу магістерської програми кафедри соціології Львівського національного університету імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна, email: boretskamarta1407@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0651-7898>

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПРОСТІР РОВЕСНИКІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ: СОЦІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ

Запропоновано спробу теоретичної концептуалізації цінностей ровесників незалежності України, а також здійснено апробацію теоретичних положень в емпіричних дослідженнях за участю авторів. Ровесники незалежності є верхньою віковою когортою покоління, представники якого народились у вільній Україні. Головною рядоутворюючою категорією визначено поняття “цінності покоління”. Наголошено, що в ситуації мультипарадигмальності сучасної соціології методологічно доцільною є розробка декількох варіантів концептів “цінності покоління” відповідно до головних ліній соціологічного теоретизування, кожна з яких передбачає її відповідні методику емпіричних досліджень. Розглянуто чотири можливих дослідницьких схеми цих концептів у межах “першої”, “другої”, “третьої” соціологій (за напрацюваннями Г. Зборовського й П. Штомпки), а також виокремлено схему на основі доробку К. Мангейма. Здійснено змістове моделювання концепту “цінності покоління” з використанням аксіологічного ядра “першої” соціології (або неокласичної, об’єктивістської за характером) метапарадигми соціологічного теоретизування з релевантною методикою кількісних емпіричних досліджень. Це дозволило апробувати теоретичні положення цього концепту при розробці методики та проведення емпіричного дослідження за участю авторів, а також здійснити порівняльний аналіз отриманої соціологічної інформації з базами даних Світового та Європейського дослідження цінностей 2020 р. (зокрема в Україні). Визначено спільні та відмінні риси аксіологічних просторів респондентів віком 29–30 років у світовому, європейському та локальному контексті, виявлено специфіку аксіологічної системи верхньої вікової когорти (ровесників) покоління, народженого у 1991–1992 рр. В результаті дослідницьких процедур отримано низку узагальнень, які дозволяють уявити особливості ціннісних просторів ровесників незалежності України, насамперед, щодо співвідношення матеріалістичних і постматеріалістичних цінностей. Загальним висновком є зафіксована амбівалентність аксіологічного простору тридцятирічних респондентів з ледь помітними зсувами в бік випередження старших поколінь у контексті домінуючої нині тенденції переходу до постматеріалістичних цінностей.

Ключові слова: цінності, ціннісні системи, аксіологічний простір, покоління, верхня вікова когорта покоління ровесників незалежності України.

Chernysh N.Yo., Dr Habil. in Sociology, Professor, professor, Department of sociology, Ivan Franko National University of Lviv, 1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine, email: nchernysh@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1638-8639>,

Boretska M.Yu., graduate student at the Department of Sociology, Ivan Franko National University of Lviv, 1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine, email: boretskamarta1407@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0651-7898>

AXIOLOGICAL SPACE OF COEVALS OF INDEPENDENCE OF UKRAINE: SOCIOLOGICAL DIMENSIONS

The paper offers an attempt of theoretical conceptualisation of coevals' values of independence of Ukraine, as well as carries out the approbation of the put forward theoretical positions in empirical studies with the participation of authors. Coevals of independence are the oldest age cohort of the generation born in free Ukraine, and the central line-forming concept is the concept of "generational values". The authors emphasised that in the multiparadigmality of modern sociology, it is methodologically expedient to develop several variants of "generational values" concepts following the main lines of sociological theorising, each of which provides appropriate empirical research methods. Paper considers four possible research schemes of these concepts in the framework of the "first", "second", "third" sociology (based on the works of G. Zborovsky and P. Sztopka), and a scheme based on the work of K. Mannheim is singled out. Semantic modelling of the "generational values" concept of using the axiological core of the "first" sociology (or neoclassical, objectivist) metaparadigm of sociological theorising with the appropriate method of quantitative empirical research. This allowed testing the theoretical provisions of this concept in the development of methods and empirical research with the authors' participation and a comparative analysis of sociological information with databases of the World and European Values Surveys 2020 (particularly in Ukraine). The common and distinctive features of axiological spaces of respondents aged 29–30 in the global, European, and local context are determined, the specifics of the axiological system of the older age cohort (coevals) of the generation born in 1991–1992 are revealed to emphasise the peculiarities of the value spaces of Ukraine's independence coevals, first of all, in relation to the ratio of materialist and postmaterialist values. The general conclusion is the recorded ambivalence of the axiological space of thirty-year-old respondents with barely noticeable shifts towards the older generations in the context of the prevailing trend of transition to post-materialist values.

Keywords: values, value systems, axiological space, generation, upper age cohort of generation of coevals of independence of Ukraine.

Проблема, на розв'язання якої спрямована стаття, полягає у з'ясуванні спроможності ровесників незалежності України виступати драйверами соціальних змін у країні. Ровесників незалежності ми трактуємо як верхню вікову когорту першого покоління, народженого у вільній суверенній державі, та припускаємо, що їхні аксіологічні простори відрізняються від цінностей старших поколінь українського суспільства в напрямі, що відповідає світовим трендам заміни традиційних матеріалістичних цінностей "радянської людини" (Homo Sovieticus) цінностями пост-матеріалістичного гатунку: цінностей виживання – цінностями самовираження.

На нашу думку, розв'язанню основної проблеми перешкоджає нестача соціологічних напрацювань на перехресті соціології цінностей і соціології поколінь. Концепти цінностей і концепти поколінь у вітчизняній соціології наявні переважно сепаратно й лише зрідка мають спільні точки дотику. Крім того, стан мультипарадигмальності сучасної соціології та зростання варіативності соціологічного знання потре-

бують таких трактувань цінностей поколінь, які є релевантними основним гілкам соціологічних рефлексій щодо них. І кожен концепт цінностей поколінь мав би відповідати методичним процедурам здійснення емпіричних досліджень як рівновартісним складовим цілісного дизайну дослідження аксіологічного простору поколінь з урахуванням специфіки їхніх складових – певних вікових когорт. На жаль, комплексного дотримання цих принципів в українській соціології зазвичай ще не відбувається.

Поняття “цінності покоління” правомірно претендує на статус автономного концепту, але його легітимність в очах соціологів не отримала належної легітимізації. Традиційно лівова частка уваги припадала на цінності. Класичними соціологічними дослідженнями ціннісного простору вважаються праці М. Вебера, Е. Дюркгайма, Т. Парсонса, П. Сорокіна та інших. Від класиків ведуть генезу наукові розвідки першочергово щодо цінностей як детермінант поведінкових стандартів, функціональним призначенням яких є забезпечення нормативного функціонування та розвитку суспільств у контексті різних історичних періодів, соціокультурних, політико-економічних ситуацій. Сьогодні переважаючий тренд розвідок аксіосфери віддаляється від традиційних позитивістських та об’єктивістських трактувань цінностей у межах класичної, неокласичної та посткласичної метапарадигм і дедалі більше повертає в бік неокласичної та постнеокласичної метапарадигм соціологічного теоретизування. Серед такого гатунку теорій і концепцій виокремлюємо соціологічний конструктивізм в усіх його розгалуженнях з увагою до процесів конструювання обох феноменів – і цінностей, і поколінь, а також парадигму обміну П. Блау та Дж. Хоманса. Так, автори останньої як один з предметів обміну розглядали матеріальні й духовні цінності на мікро- та мезорівнях соціологічного аналізу, а також їх вплив на соціальну інтеграцію чи диференціацію [1].

Нині для обох ліній соціологічного теоретизування яскравими прикладами опрацювання проблематики цінностей вважаємо наукові доробки Д. Белла, М. Кастельса, Е. Тоффлера, Дж. Александера та інших. Характерним для соціології сьогодення є підвищений інтерес до аналізу динаміки змін цінностей в умовах глобалізації, а останнім часом – і під впливом пандемії COVID-19. До небагатьох останніх праць належать ті, які зосереджені на докорінних якісних зсувах у межах сучасного аксіопростору, коли виникає нова комбінація цінностей виживання й цінностей самовираження в сенсі їх рівноважної представленості в сучасних ціннісних моделях [2].

У світовій соціології кроками в наближенні до емпіричних досліджень аксіологічних просторів є різноманітні класифікації чи типології цінностей, здійснені за різними критеріями. У Світовому дослідженні цінностей використано напрацювання Ш. Шварца та Р. Інглхarta з розширенням їхнього переліку від хвилі до хвилі: якщо на початку цього дослідження виокремлювали матеріалістичні й постматеріалістичні цінності, то згодом схема опису цінностей зазнала модифікацій у бік акцентування на цінностях автономії та самовираження на протигагу цінностям виживання. Р. Інглхарт та його послідовники додали вісь, за якою протиставили традиційні та секулярно-раціональні цінності. Внаслідок нагромадження зібраної соціологічної інформації

Р. Інглхартом і К. Вельцелом створено їхню широко відому культурну мапу з місцезростаюванням країн, згідно з домінуючими в них цінностями локальних (регіональних) культур.

Інший підхід до типології цінностей належить М. Рокичу, який він узагальнив у своїй концепції ціннісних орієнтацій особистості. На його думку, цінності – це соціальний продукт, що зберігається й передається з покоління в покоління. Соціолог поділив цінності на дві великі групи чи класи цінностей (усього 36 різновидів): термінальні й інструментальні. Термінальними він вважав ті цінності, які стосувалися цілей індивідуального існування, а інструментальними – ті, що пов'язані зі способом дій і досягнення цілей. На цій основі під час здійснення в 60–70-х роках ХХ ст. широкомасштабних польових досліджень за допомогою загальнонаціональної американської вибірки проведено ієрархічне ранжування цінностей з обох груп з наступною крос-табуляцією цінностей із статтю, віком, доходом, освітою тощо [3]. Змінені уявлення про такого роду типологію в Росії задемонстрував В. Ядов з використанням понять “цінності-цілі” (термінальні) та “цінності-засоби” (інструментальні) [4].

У цілому російські соціологи останнім часом запропонували декілька типологій цінностей з їх подальшим використанням в емпіричних дослідженнях. Зокрема, пропозиція В. Бойка щодо чотирьох систем ціннісних суджень залежно від актуалізованих потреб індивідів (вітальної, інтеракціоністської, соціалізаційної, сенсожиттєвої) [5]. Особливим авторитетом у середовищі російських дослідників користується типологія цінностей М. Лапіна за критерієм їхнього місця в ієрархічній структурі ціннісної свідомості з виокремленням чотирьох груп [6]. Цю типологію, перевірену в польових умовах, ще називають соціокультурною моделлю базових цінностей, адаптованою до кондицій розвитку сучасного російського суспільства.

Оскільки потенціал (насамперед, фінансовий) українських дослідників значно скромніший за їхніх російських колег, то масштабних емпіричних досліджень цінностей сучасного українського суспільства явно бракує. Виняток становить участь вітчизняних соціологів у проведенні Світового дослідження цінностей (WVS) у четвертій (1999 р.), п'ятій (2006 р.), шостій (2011 р.) та сьомій (2020 р.) його хвилях, а також в Європейському дослідженні цінностей (EVS) у 1996 та 2008 роках. Внаслідок того, що презентація отриманих результатів сьомої хвилі Світового дослідження цінностей стосовно України відбулася лише наприкінці жовтня 2020 р. і підрахунок остаточних даних включно зі створенням нової культурної мапи світу ще триває, то аналітичних розвідок соціологів стосовно сучасного стану аксіологічного простору населення країни ще дуже мало.

Зачинателями дослідження аксіосфери в українській соціологічній традиції були: В. Бакіров, науковий інтерес якого спрямований на вивчення впливу інституту освіти на ціннісні моделі молоді як соціально-демографічної групи; Є. Головаха, який фокусується на зв'язку між змінами аксіосфери та якістю модернізаційних процесів держави; А. Ручка порушує питання соціетальної та індивідуальної ідентичності, типи яких виокремлює на основі відмінних ціннісних орієнтацій; В. Танчер, який зосередився на проблематиці цінностей у мультикультурному середовищі; О. Якуба, яка працювала над проблемою моральних і правових аспектів регулювання суспільних відносин.

В. Бакіровим виокремлено факт суттєвого незбігу ціннісних уявлень, що проявляються у вербальній формі, й реальних форм практичної поведінки, що є важливим для обраного нами аспекту аналізу цінностей поколінь. Проблематика цінностей протягом довгого часу активно висвітлюється у напрацюваннях відділу соціології культури та масової комунікації Інституту соціології НАН України під науковим керівництвом А. Ручки та Н. Костенко. Сьогодні над питанням цінностей працюють представники молодшого покоління української соціології: І. Кононов, Л. Новікова, Н. Пустовіт та інші.

Незважаючи на високий науковий інтерес до сучасної української аксіосфери та чималу кількість теоретичних й емпіричних розвідок щодо її стану, знаходимо певну однотипність наявних напрацювань у межах заявленої проблематики статті. Більшість дослідників зосереджена на фіксації стану ціннісного простору або суспільства в цілому, або окремих його груп, до яких рідко належать покоління. Представлення України у Світовому та Європейському дослідженнях цінностей перемістило центр уваги вітчизняних соціологів з теоретичних рефлексій до використання баз даних, оприлюднених у них переважно дескриптивних за характером спроб опису отриманої соціологічної інформації в загальному вигляді, з яких не відбувається помітного прирощення наукового знання, появи нових концепцій і теорій. Поширеними практиками є здійснення соціологічного аналізу відкритих баз даних міжнародних і вітчизняних досліджень цінностей переважно на макрорівні з нехтуванням мікро- і мезорівнів, а потенціал мегарівневого аналізу, актуалізованого в добу глобалізації, використовується лише для констатації загальних відмінностей українських респондентів від представників інших країн і культур.

Щодо проблеми поколінь як частини аналітичного апарату, то їй у соціології приділяється (порівняно з цінностями) значно менше уваги, до того ж не як самостійному концепту, а скоріше, в контексті інших, більш загальних проблем або навіть і напрямів соціогуманітарного знання. У соціології це, насамперед, теорія модернізації та постмодернізації Р. Інглхarta, але вона нині претендує на статус ширшої інтерпретативної моделі всього процесу соціальних змін. У ній соціальними силами, що живлять зростання нових цінностей (драйверів соціальних змін), є зростання екзистенційної безпеки й когнітивної мобілізації від покоління до покоління. На його думку, доконаним фактом донедавна був такий: за мірою дорослішання молодого покоління їхні цінності стають домінуючими, і серед цих цінностей у XX – на початку XXI ст. найпоширенішими були постматеріалістичні цінності. Зміна поколінь і відповідна їй зміна цінностей є рушієм історичних змін. У своїй публічній лекції у Вищій школі економіки в Росії Р. Інглхарт, який був директором лабораторії з 2010 р., наголосив, що в міру того, як молодь замінюватиме старше покоління, цінності змінюватимуться передбачувано, і матеріалісти замінюватимуться постматеріалістами [7]. Проте результати досліджень аксіоспростору останнім часом в деяких, навіть добре розвинутих країнах світу демонструють реванш матеріалістичних цінностей і цінностей виживання, зумовлений, насамперед, новими реаліями періоду пандемії COVID-19. Загальну оптимістичну картину псують також реверсні переміщення в сучасному аксіоспросторі, які далекоглядний Р. Інглхарт і його помічниця П. Норріс назвали консервативними й

авторитарними відкатами назад [2]. Ці відкати не порушили цінностей молодого покоління розвинутих країн, серед яких постматеріалісти продовжують переважати.

Свій внесок у розробку методології проведення Світового дослідження цінностей зробив нідерландський соціолог Г. Хофстеде. У запропонованій ним типології культурних змін йшлося про вплив культури на індивідуальні цінності й про те, як ці цінності впливають на поведінку людей. Цей доробок Г. Хофстеде з виокремленням конкретних 6 маркерів включено в Світове дослідження цінностей 93 країни світу у 2010 р. саме завдяки тому, що М. Мінков запропонував методу Г. Хофстеде як додатковий компонент для проведення цього масштабного дослідження¹.

Щодо напрямів соціогуманітарного знання, то аналітичні моделі поколінь зафіксовані переважно в межах таких наук, як антропологія, культурологія, історія тощо. Зокрема, відома теорія історії, орієнтована на покоління, яка розквітла ще в XIX ст. і розгорнутий аналіз положень якої пропонує американський вчений Т. Шанін [8].

У соціології першу концептуальну спробу автономно осмислити проблему покоління пов'язують з працею К. Мангейма "Проблема поколінь" (1928 р.). Викладена в ній концепція як центральної фігури для соціологічного аналізу власне й розглядає покоління. Наведемо з міркувань К. Мангейма [9] лише ті фрагменти, що стосуються можливості їх використання у справі створення концепту "цінності поколінь". Насамперед, знаходимо в його статті важливий коментар стосовно оформлення двох ліній теоретичного осмислення поняття "покоління" – французький позитивізм і німецький романтизм. У подальшій перспективі їх можна вважати базовими для оформлення двох провідних ліній сучасного соціологічного теоретизування: об'єктивістської (класичної) і суб'єктивістської (некласичної); згідно з американськими традиціями – дихотомії макро- і мікросоціології; у визначенні П. Штомпки – "першої" і "другої" соціологій. У межах першої лінії покоління є рушійною силою лінійного прогресу, у межах другої лінії – покоління здійснює свою роботу через власні соціальні ентелехії, що деякі аналітики вважають кроком у напрямі до феноменологічного підходу М. Гайдеггера та некласичної епістемології. І хоча у К. Мангейма в тексті його статті фактично не зустрічаємо самого поняття цінностей, логічно припустити, що і націленість на прогрес, і "дух покоління" ґрунтуються на відповідних системах цінностей. У першому випадку це можуть бути раціонально оформлені цінності висхідного руху суспільства, у другому – суб'єктивного характеру цінності світосприйняття та власні (й часто відмінні) прийоми інтерпретації навколишнього світу і впливу на нього.

Різні дослідники приписують концепцію К. Мангейма якщо не суб'єктивістській групі теорій, то так званому культурологічному підходу як окремій лінії в аналізі поколінь. Так, українська дослідниця В. Бойко вважає напрацювання К. Мангейма з акцентом на способі життя, цілей, мотивів поведінки покоління, а також на субкультурі покоління окремим випадком культурологічного підходу. Сама ж вона зосереджена на кількісних і структурних характеристиках покоління, подає його визначення, що ґрун-

¹ Герт Хофстеде. *Вікіпедія. Свободная энциклопедия*. 2020. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Хофстеде,_Герт

тується на теоретико-методологічних засадах об'єктивістської (за її виразом) соціології чи структурно-діяльнісного підходу [10].

К. Мангейм також подає міркування щодо структури покоління. В його статті, як наголошують Н. Коваліско та С. Макеєв, покоління “складається зі спільнот, які утворені на засадах взаємної симпатії, спільних ідеалів, інтересів, цінностей (виокремлено Н.Ч., М.Б.), разом здійснюваних дій чи обрядів” [11, с. 65]. Ці спільноти можна назвати “одинацями / частинами / елементами покоління”. К. Мангейм вживає також поняття “підрозділи” та “секції” покоління. Покоління-секція не є для нього конкретною групою, хоча насправді конкретна група переважно є її ядром [9, с. 41]. На переконання вченого, в кожному поколінні можуть бути різні, навіть антагоністичні секції, які в сукупності складають “реальне покоління”, оскільки вони орієнтовані одне на одного, хоч і у площині боротьби одне проти одного.

Таким чином, попри всю нечіткість у формулюванні К. Мангеймом складових покоління, можна трактувати будову останнього за принципом оберненої піраміди, за цих умов трирівневої: покоління (перший рівень) складається з секцій (підрозділів) або вікових когорт (ровесників) (другий рівень), всередині яких є конкретні групи (ядра), на долю яких припадає місія творення нових цінностей (третій рівень). Побудоване в такий спосіб покоління може слугувати драйвером соціальних змін, будуючись на цінностях прогресивного розвитку, сформованих ядром покоління. Це є нашим припущенням, з приводу якого запрошуємо до дискусії наших колег-соціологів.

До інших вагомих соціологічних теорій поколінь віднесемо напрацювання американських дослідників В. Штрауса й Н. Гоува, яку ними було покладено в основу аналізу життя 25 поколінь у англо-американської історії, починаючи з “артуріанського” (1433–1460 рр.) покоління [12]. Для них покоління – це особлива група людей, що пережили схожі історичні події, а подібні погляди щодо загальнолюдських цінностей та мають схожі переконання. Одним із здобутків можна вважати думку Д. Олівіна та Дж. Кросніка у межах психологічної версії поколінного аналізу про важливість окремого періоду в житті покоління, періоду дорослішання або про так звані “форматуючі роки”, коли переважно у віці 17–25 років формуються життєві постави та цінності представників покоління [13]. К. Мангейм зауважує, що “дух покоління” кристалізується в період особливо високої пластичності свідомості, тобто у віці 15–25 років [9]. Як одну з наших робочих гіпотез приймемо, що це стосується вікової когорти ровесників незалежності України.

Як і в ситуації з цінностями, емпіричні дослідження поколінь значно переважають теоретичні напрацювання і у світовій, і у вітчизняній соціології. Типологій поколінь, закладених у їхню основу, є велика множина та здійснюються вони за різними критеріями: здебільшого або за латинізованими назвами певних відрізків часу (наприклад, покоління X, Y чи Z; міленіали чи центеніали) або за тими соціальними подіями, ровесниками яких були їхні представники (покоління війни чи покоління ровесників незалежності України тощо). У часи СРСР говорили про тип людини радянської (Ното Sovieticus) як зібраний колективний портрет декількох поколінь у Радянському Союзі, а після його розвалу, з легкої руки російського дисидента О. Зінов'єва, – про

тип так званої пострадянської людини (*Homo Post-Soveticus*). В одному з останніх за часом поколіннєвих досліджень у Росії його ініціатор В. Радаєв наводить схему шести поколінь, які нині живуть у цій країні (мобілізаційне покоління, покоління відлиги, покоління застою, реформенне покоління, міленіали, центеніали), з яких перші три є радянськими, а решта – пострадянськими. Пострадянські покоління складають більше двох третин сучасного російського населення [14]. Як бачимо, тут присутня різноманітна суміш назв поколінь, свого роду гібрид першої та другої виокремлених ним груп. Проте більш важливим є те, що, на думку В. Радаєва (яку він підсилює результатами проведених соціологічних досліджень), російська молодь, попри те, що вона не жила за радянських часів, мало чим відрізняється за своїми життєвими установками від своїх батьків. Оскільки в дослідженні за участю В. Радаєва немає конкретних запитань про цінності, то про них можна судити за наведеними у виступі на семінарі Інституту освіти Національного дослідницького університету “Вища школа економіки” від 27 березня 2018 р. характеристиками російських міленіалів: це – “втрачене покоління”, “покоління мегаспоживачів, першим враженням життя яких був ранній Путін”, “девіз цього покоління – урвати від життя все”. Це переконані консьюмери-сти [14].

Метою статті є презентація концепту “цінності покоління”, сформованого в межах так званої “першої соціології” (за П. Штомпкою) або макросоціології (відповідно до Н. Смелзера) з окресленням когнітивних можливостей інших гілок соціологічного мислення, а також відповідного методичного інструментарію емпіричних досліджень. Для апробації вироблених теоретичних положень використано базу даних соціологічного онлайн-дослідження цінностей ровесників незалежності (верхньої вікової когорти першого покоління, народженого у вільній Україні), проведеного колективом кафедри соціології Львівського національного університету імені Івана Франка весною 2021 р. за допомогою запитальника у гугл-формі (N = 214). Використано також вторинний аналіз баз даних декількох хвиль Світового та Європейського дослідження цінностей, в якому були представлені респонденти з України.

На нашу думку, найбільш плідними в контексті заявленої теми є напрацювання **на перехресті соціології цінностей і соціології поколінь**, хоча праць такого характеру небагато і їх тематика є дисперсною за характером, відображаючи різні аспекти проблеми. Нечисленні праці такого комплексного характеру з поєднанням цінностей та їхніх носіїв, переважно є точковими і зосереджуються на цінностях або окремих соціально-демографічних групах населення України (це, насамперед, публікації Л. Сокурянської та її колег стосовно ціннісних просторів студентської молоді [15] чи стаття В. Нечипоренко та Н. Гордієнко про ціннісні диспозиції вихованців освітньо-реабілітаційних закладів України [16]) або лише певного різновиду цінностей (наприклад, індивідуальних цінностей як таких у публікації групи київських соціологів [17] чи порівнянь цінностей населення різних країн [18; 19]). І навпаки, у дослідженнях поколінь проблематика цінностей переважно не має самостійного характеру та цілеспрямованого вивчення, крім невеликої кількості публікацій. Це, наприклад, стаття К. Нагорняк про цінності поколінь X, Y та Z в Україні [20], але попри таку узагальнюючу назву, в ній йдеться про ті цінності поколінь, які

пов'язані, насамперед, з пошуками роботи, працею та відносинами з роботодавцями. Наведемо також вже згадувану статтю В. Бойко або дисертацію Х. Садикової, яка стосується ролі соціокультурної спадковості в міжпоколінній взаємодії (2016 р.) [21]. Х. Садиковій належить заслуга розробки соціокультурного коду покоління, який, будучи його основою, складається саме з цінностей, серед яких вона виокремлює сім (від загальних життєвих до релігійних та естетичних). Нею виявлені базові соціокультурні функції тих російських поколінь, які вона вводить до наукового обігу: транзитивне покоління "Е" – модернізація та створення нових цінностей; покоління перебудови "Р" і постперебудови "РР" – зміна наявних цінностей і трансляція; "S" (51 рік і старші) – збереження наявних цінностей та їх трансляція. Як головні методологічні джерела своєї дисертації Х. Садикова використовує структурно-функціональний і системний підходи, а також загальнонауковий соціокультурний підхід у його соціологічній версії. На жаль, рівноважних соціологічних розвідок поколінь в Україні останнім часом не проводилося.

З огляду на це, наявна різноманітність і множинність тлумачення цінностей і поколінь, а також цінностей поколінь і емпіричних досліджень у світовій та українській соціології, що на них ґрунтуються. В умовах мультипарадигмальності сучасної соціології таке явище можна вважати нормальним на основі визначення чітких маркерів для дослідників у розумінні цих багатовимірних феноменів за головними різновидами соціологічного теоретизування та методики емпіричних досліджень. Тому ми пропонуємо чотири загальні дослідницькі схеми, за якими можуть здійснюватися відмінні концептуалізації цінностей покоління (табл. 1).

До цієї таблиці вважаємо за необхідне подати деякі роз'яснення. Насамперед, це стосується третьої соціології П. Штомпки, оскільки її можна вважати прикладом подолання "макро- і мікродихотомії", яка довгий час була притаманна західній (і світовій) соціології. У своїй узагальнюючій праці "Соціологія. Аналіз суспільства" (2020 р.) він викладає свою концепцію дуальності структури й агента, яка відкидає обидві редукції соціального життя. Він зазначає, що структури та суб'єкти – колись ключові фігури історії, але тепер утворюється нове, особливе соціальне поле, третій рівень реальності, або індивідуально-структурне поле, яке перетворюється на головний предмет уваги соціологів. На думку П. Штомпки, у цьому полі і структури, і суб'єкти мають дуальний характер: дуальний характер структур знаходить вираз у тому, що вони детермінують суб'єктів і водночас самі ними детерміновані, а дуальний характер суб'єктів – у тому, що вони формують структури й водночас піддаються формуванню з їхнього боку [24, с. 654]. Ці положення є цілком доречними до створення однієї з можливих автономних версій концепту цінностей поколінь, коли в їхньому аналізі дослідник зосереджує увагу на принципі дуальності, застосованому до поколіннєвого аксіологічного простору. Щодо окремого варіанта вивчення цінностей поколінь авторства К. Мангейма, то він виглядає як потенційно найбагатший у когнітивному плані через свою оригінальність і водночас потребує вагомих доопрацювань, у тому числі й у сенсі експлікації його теоретичних положень до стадії емпіричного дослідження.

Таблиця 1

Головні методологічні джерела концептуалізації цінностей поколінь

Перша соціологія як соціологія соціальних цілісностей – організмів і систем	Друга соціологія як соціологія соціальних атомів, соціологія поведінки та дії	Третя соціологія як соціологія людської екзистенції та соціального становлення П. Штомпки	Соціологія знання К. Мангейма
<i>Макросоціологія</i>	<i>Мікросоціологія</i>	<i>Соціологія повсякденності</i>	<i>Соціологія поколінь</i>
Об'єктивістська	Суб'єктивістська	Дуалістична	Синтезована
<i>Метанапарадигми</i> за лінією класики:	<i>Метанапарадигми</i> за лінією некласики:	<i>Рубрики:</i>	<i>Категорії</i> вивчення покоління:
<i>Класична</i> (позитивізм)		Глобалізація	Місцеположення покоління
<i>Неокласична</i> (структурно-функціональний аналіз, неопозитивізм, неофункціоналізм, парадигма конфлікту)	<i>Некласична</i> (символічний інтеракціонізм, феноменологічна соціологія, етнометодологія, теорія обміну)	Метаурбанізація й мегаполіси	Статус покоління; покоління як реальність; “реальне покоління”; покоління як спільнота
<i>Посткласична</i> (теорії системного аналізу, теорії індустріального й постіндустріального суспільства тощо)	<i>Постнекласична</i> (інтегративна парадигма, діяльнісно-активістська парадигма, гендерна й феміністична соціологія, постмодернізм, постструктуралізм тощо)	Розвиток інформаційно-комунікативних технологій	Структура покоління: підрозділи та секції, конкретні групи; вікові когорти (ровесники); конститутивні ознаки покоління
		Споживання	Ентелехії покоління та його структурних одиниць
		Гнучкі форми праці	Феномен стилю покоління
		Перетворення інтимної сфери	“Дух епохи” як результат динамічної взаємодії поколінь, які безперервно змінюють одне одного
		Наростання ризиків	Роль “нових контактів”
		Насиченість візуальністю	Стандарти та можливості осмислення світу й дій покоління в ньому
Методи емпіричних досліджень			
<i>Вербальні за формою</i>		<i>Невербальні за формою, переважно візуальні</i>	
–		–	
Переважно кількісні (опитування, Big Data Analysis, кількісний контент-аналіз)	Переважно якісні (інтерв'ю, фокус-групова дискусія, якісний контент-аналіз тощо)	Переважно якісні, а також включене / відсторонене) спостереження, експеримент, аналіз особистих даних, контент-аналіз фотографій, фото-інтерв'ю	–

Джерело: складено авторами за: [9; 11; 22; 23].

У таблиці 1 показано, що і для створення концепту “цінності поколінь”, і для проведення емпіричних досліджень у лоні цього концепту соціологу слід визначитися з обранням тієї методологічної джерельної бази, в рамках і за можливостями якої здійснюватиметься подальший науковий пошук. Правочинним вважаємо наявність декількох концептів цінностей поколінь відповідно до вмісту цієї дослідницької схеми, але пропонуємо авторський концепт цінностей поколінь у межах так званої першої соціології об’єктивістського характеру (макросоціології) та її неокласичної парадигми (структурно-функціональний аналіз) з подальшим виходом на проведення емпіричного дослідження за допомогою кількісних вербальних методів у вигляді опитування в інтернеті за гугл-формою.

Отже, концепт цінностей поколінь є теоретичною основою дослідження ціннісного простору ровесників незалежності. На нашу думку, ровесники незалежності є верхньою віковою когортою (особи, народжені у 1991–1992 рр.) першого покоління громадян суверенної України, формативний період якого припав на непростий час Помаранчевої революції, Революції Гідності та затяжної економічної рецесії. Їх аксіологічний простір, сформований у переломну добу сучасної української історії, має відбитки масштабної соцієтальної кризи й пов’язаний з якісними структурними трансформаціями всього суспільства. Цінності ровесників незалежності України є складним системним утворенням, амбівалентною сукупністю уявлень про найважливіші життєві орієнтири духовного життя представників цієї вікової когорти. Вони об’єктивно зумовлені представленими в українському суспільстві цінностями більш загального порядку і водночас вміщують зародки інноваційних ціннісних одиниць, здатних забезпечити висхідний розвиток країни. Конфігурація традиційних та інноваційних цінностей ровесників незалежності України не є сталою й залежить від зміни конкретно-історичних умов життєдіяльності кожної компоненти всередині цього покоління та потенційних можливостей ядерних груп всередині зазначеної вікової когорти. Вони є ієрархічно організованими, мають домінуючі цінності, цінності середньої значущості та периферійні цінності, які перебувають у постійному русі та переконфігураціях. Цінності ровесників незалежності є амбівалентними та наявні у просторі між переважаючим консенсусом і потенційною напругою (в останньому випадку – із значно меншою долею ймовірності перетворення на конфлікт). Ці цінності впливають на поведінку своїх носіїв через ціннісні орієнтації, які є проміжною ланкою від цінностей до повсякденних дій і практик та знаходять вираз у сукупності ціннісних установок (атитюдів), які реєструються емпірично на мезорівні соціологічного аналізу.

Зазначені теоретичні положення стали основою блоку запитань “Цінності” кількісної колективної емпіричної розвідки “Ровесники Незалежності України. Покоління в часі й у контексті подій”, реалізованої кафедрою соціології Львівського національного університету імені Івана Франка у квітні – червні 2021 р. Вибіркову сукупність склали молоді люди, які народились у 1991 р. та в першій половині 1992 р. ($n = 214$) на території України. Вибір респондентів був стихійним: створена за допомогою гугл-форми онлайн-анкета поширювалася на сформовану дослідницькою групою базу потенційних респондентів та їхні комунікаційні канали (електронні адреси, сторінки в соціальних мережах, особисті повідомлення у месенджерах). Отримані нами дані ма-

ють більше тенденційний, ніж репрезентативний характер. Інструментарій дослідження містив такі запитання і таке їхнє формулювання, яке дозволило згодом здійснити порівняльний аналіз отриманих результатів і даних Світового дослідження цінностей, головним чином в дискурсі матеріалізму-постматеріалізму.

Метою дослідження було визначити реальний стан аксіопростору ровесників незалежності України, а дослідницькими завданнями – такі:

- з'ясувати місцезонашування України за перехрещеними осями матеріалістичних і постматеріалістичних цінностей на світовій мапі та відстежити зміни в їхній конфігурації з 1996 р. порівняно з іншими країнами світу;

- виявити ступінь відповідності змін ціннісного простору ровесників незалежності України світовому тренду в напрямі від матеріалістичних до постматеріалістичних цінностей;

- встановити міру дистанціювання цінностей респондентів, які представляли Україну в Світовому дослідженні цінностей, від цінностей опитаних ровесників незалежності;

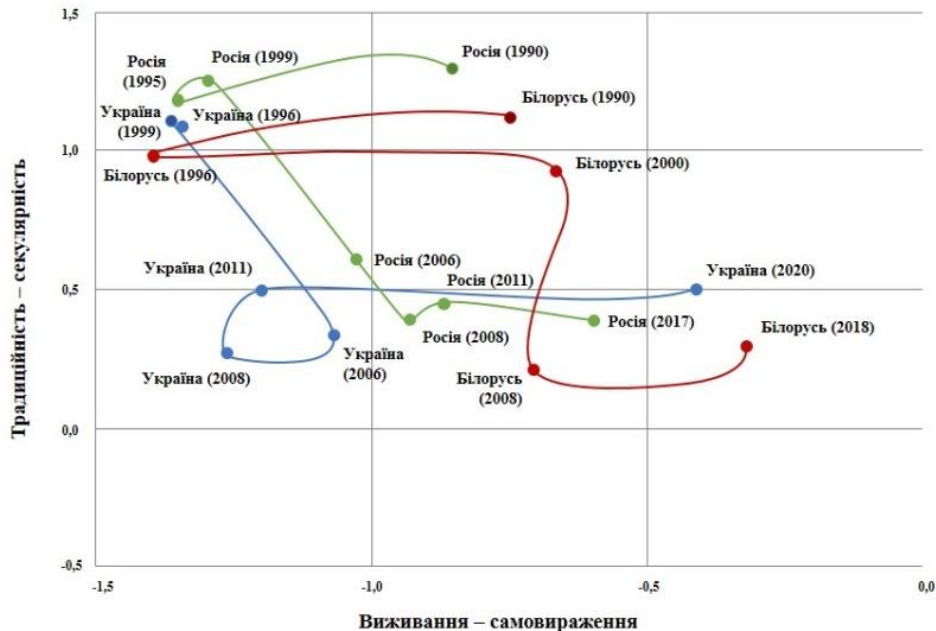
- здійснити інтерпретацію отриманих результатів з обранням її структуралістського типу.

Спочатку проведемо короткий екскурс ціннісним простором людства та всього українського соціуму. Визначальною рисою сучасного аксіопростору як динамічної структури на глобальному рівні є рух від матеріалізму до постматеріалізму. Як вже зазначалося, цей тренд першим виявив Р. Інглхарт і назвав такі зміни “тихою революцією” [25]. Він дійшов висновку, що дедалі частіше “норми індустріального суспільства, з їх націленістю на дисципліну, самовідторгнення та досягнення, поступаються місцем дедалі ширшій свободі індивідуального вибору життєвих стилів та індивідуального самовираження” [25, с. 10], що спричиняє посилення особистої автономії індивідів, сприяє їхній емансипації від влади та демократизації сучасних суспільств.

Підставою для становлення постматеріалістичних цінностей є економічне піднесення держави та зростання суспільного багатства. З огляду на нерівномірний економічний розвиток держав, темпи й характер інтеріоризації постматеріалістичних цінностей у аксіосфері їхніх соціумів різнитимуться. Найбільшою мірою постматеріалістичні цінності властиві населенню скандинавських держав (Швеції, Норвегії, Данії, Швейцарії та Нідерландам), які перебувають у топі найбільш економічно розвинутих, політично стабільних держав з найвищими індексами щастя населення [26].

У контексті зазначеного Україна є унікальним кейсом – держава “стихійної пострадянської трансформації та відкладеного декларованого транзиту” [27, с. 26] з неконсолідованою протягом тривалого часу нацією, період становлення якої припав на складний політико-економічний час як на глобальному, так і регіональному рівнях. Проте дані емпіричної бази Світового дослідження цінностей свідчать про відповідність сучасних трансформацій аксіопростору українців світовій тенденції переходу від матеріалістичних цінностей до цінностей постматеріалістичних. Протягом 1996–2020 рр. спостерігаємо поступовий і нелінійний рух у цьому напрямі, характер якого спричинений переважно нестабільними політико-економічними умовами. З 2011 р. Україна займає проміжну позицію за шкалою “традиційність – секулярність”, а

за шкалою “виживання – самовираження” здійснює переміщення в сторону останніх (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка цінностей самовираження та виживання в Україні, Росії та Білорусі у 1996–2020 рр.

Джерело: [26, с. 8].

Важливим у цьому дискурсі є спростування тези про те, що у 2013–2014 рр. носієм нових прогресивних цінностей була виключно молодь. Насправді ж істотний зсув від цінностей виживання до цінностей самореалізації відбувся практично в усіх вікових групах, хоча справедливо буде сказати, що найзначущим він був в ціннісних орієнтаціях українців віком 18–35 років як найбільш адаптивної та прогресивної частки соціуму, до складу якої тоді входила вікова когорта ровесників незалежності [28] (рис. 2).

Звернемося до значень базової версії індексу постматеріалізму, розрахованого з використанням двох змінних – щодо першого та другого вибору пріоритетів для країни між: 1) забезпеченням надійної обороноздатності держави; 2) забезпеченням високого рівня економічного зростання; 3) сприянням включеності людей до вирішення того, що повинно відбуватись у них на роботі та у суспільстві; 4) намаганням робити наші міста та села красивішими, щоб об’єктивно оцінити якість трансформаційних процесів у сучасному аксіопросторі України. Зміни преференцій українців щодо розподілу цих чотирьох цілей за критерієм важливості для країни протягом останніх років є настільки незначними, що відсоткове співвідношення часток “матеріалісти”, “постматеріалісти” та “змішаний тип” в українському суспільстві за 2011–2020 рр. майже не змінилося (рис. 3). За даними 7-ої хвилі Світового дослідження цінностей, станом на 2020 р. майже половина опитаних (45,9%) більше поділяє цілі матеріалістичного

спрямування із запропонованого переліку – економічне зростання та безпека в державі. Отже, ієрархічна структура цінностей українців змінюється дуже повільно. За розміром частки матеріалістів Україну випереджає тільки Болгарія (48,1%), близькою до України є Греція (39,6%). Найменша частка матеріалістів є у передових постмодерних соціумах Швеції (2,7%), Данії (8,7%), Фінляндії (9,9%) тощо [29, с. 125].

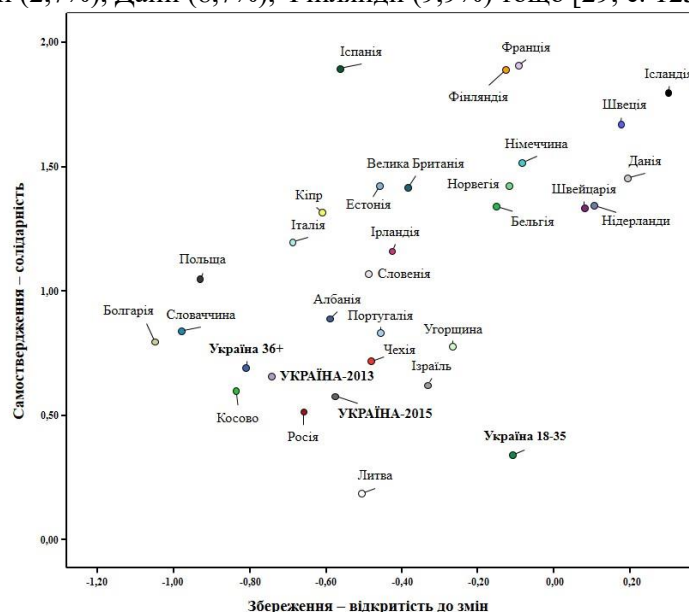

Рис. 2. Ціннісні виміри – Україна (ESS – 2013, Социс – 2015) та Європа (ESS – 2013), окремі вікові групи українців

Джерело: [29].

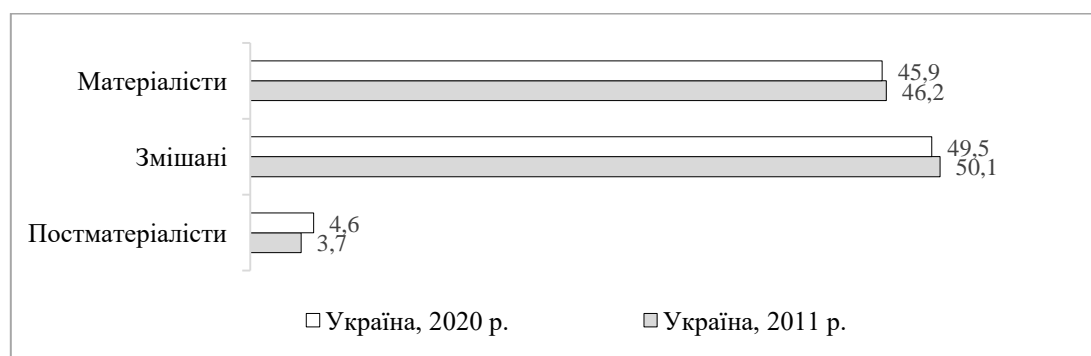

Рис. 3. Індекс постматеріалізму та порівняння даних для України за 2011 та 2020 роки, %

Примітка: розподіл відповідей подано без врахування варіантів “важко відповісти” та “відмова від відповіді”.

Джерело: [26, с. 124].

Перейдемо до аналізу ціннісних преференцій ровесників незалежності України. За результатами опитування, доходимо висновку про наявність постматеріалістичних цінностей в аксіопросторі представників цієї вікової когорти. Абсолютна більшість опитаних назвала важливими для себе цінності особистої свободи (98,6%), самореалізації (97,2%), відповідальності (96,2%), відкритості до змін (91,8%) та демократії (86,6%). Водночас важливими для них виявилися матеріалістичні цінності, пов'язані з екзистенційною та економічною безпекою – мир у державі (98,1%) як гарантія виживання, яке опинилося під загрозою через поточну військово-політичну ситуацію в Україні; здоров'я (99,2%), цінність якого особливо зросла в час світової пандемії COVID-19; стабільне економічне становище (99,1%), висока оцінка якого, припускаємо, зумовлена в респондентів негативним досвідом недавніх численних локдаунів та обмежень у роботі, що мало негативний вплив на матеріальне благополуччя значної частки населення. Таким чином, на перший погляд ціннісний простір ровесників незалежності України утворює амбівалентну суміш цінностей різного характеру й типу.

Для більш глибокого аналізу аксіопростору ровесників та з метою встановлення ієрархії ціннісних груп у ньому обчислено три індекси шляхом розрахунку середнього арифметичного значення оцінок важливості низки конкретних ціннісних одиниць (зокрема, здоров'я, демократії, власного житла тощо), що формують змістовну групу. Ми визначили їх кількісну вагу та назвали їх таким чином: індекс матеріалістичних цінностей (3,79), індекс громадянських (соціальних) цінностей (3,55) та індекс самореалізаційних цінностей (3,09). Така типологія відповідає тим запитам, які виникли під час аналізу результатів колективного дослідження.

За допомогою отриманих кількісних значень запропонованих нами індексів доходимо висновку, що домінуючими цінностями в аксіопросторі опитаних ровесників незалежності України сьогодні залишаються матеріалістичні цінності (здоров'я, мир, економічна стабільність, власне житло), про найімовірніші причини актуальності яких уже зазначалося. Припускаємо, що їхнє домінування детерміноване переважно мало-сприятливими умовами для реалізації цінностей постматеріалістичного вектору, такі цінності ніби конфронтують із середовищем, у якому проживають їхні носії. Аргументом на користь такого припущення є той факт, що саме індекс самореалізаційних цінностей (самореалізація, особиста свобода, кар'єра, влада тощо), де-факто є візитівкою постматеріалізму та найнижчим серед усіх, що нами розраховані. Отримане кількісне значення останнього виявляє периферійність постматеріалістичних цінностей у структурі ціннісних преференцій ровесників незалежності України. Отже, необхідно створити сприятливі умови для більш значущого прояву постматеріалістичних цінностей як відповідей на сучасні цивілізаційні запити в аксіологічній сфері молодого покоління. Водночас громадянські (соціальні) цінності набувають середньої ваги значущості в аксіопросторі ровесників незалежності України. Робимо припущення, що, по-перше, це зумовлено складними військово-політичними умовами останніх років, які стали каталізатором процесу консолідації українців як єдиної нації та сприяли солідаризації нашого соціуму. По-друге, кризою правоохоронної та судової систем, які фактично вже не є гарантами верховенства права, рівності людей перед законом, чим і ак-

туалізують відповідні ціннісні одиниці. Така ієрархія ціннісних блоків у аксіопросторі ровесників не є постійною й усталеною, вона може зазнати якісних змін під час формування громадянського суспільства, підвищення рівня економічного розвитку держави тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Брак порівняних даних ускладнює однозначні висновки з наявної соціологічної інформації, що не дає змоги реалізувати потенціал компаративного методу в соціології повною мірою. Це стосується, насамперед, методики створення індексів Світового дослідження цінностей, з якою ми не обізнані, а також свідчить про потребу вироблення соціологічного варіанта порівнянь як сукупності норм і правил здійснення компаративних крос-культурних емпіричних досліджень подібно до наявної у соціальній філософії методики компаративістики. Отримані нами результати дають підстави для обережних висновків, які потребують своєї перевірки у наступних дослідженнях.

Найперше здійснений аналіз наявних теоретичних джерел та емпіричних даних дозволяє запропонувати їхню структурну інтерпретацію, до якої в подальших дослідженнях, на нашу думку, варто залучати елементи герменевтичної, семіотичної та дискурсивної інтерпретацій через складність досліджуваного феномену – аксіологічного простору, цінностей та ціннісних орієнтацій. Згідно з даними Світового та Європейського досліджень цінностей, у світі продовжує зберігати силу загальний тренд переходу від матеріалістичних до постматеріалістичних цінностей, від цінностей виживання до цінностей автономії й самовираження, який має локальні специфікації в різних країнах світу, зокрема в Україні, переважно в темпоральних характеристиках і силах виразу. Водночас з 2020 р. з'явилися й якісно нові форми співіснування цих двох, колись полярних, груп цінностей, великою мірою зумовлених пандемією COVID-19. У такий спосіб, замість домінування однієї з груп цінностей, відбувається ренесанс актуалізованих цінностей виживання, до якого нині долучаються цінності самовираження саме в стратегіях і тактиках виживання. Інакше кажучи, в аксіопросторі сьогодення утворюється дивний симбіоз давно віджилого й абсолютно нового, що, зі свого боку, вимагає від соціологів адекватної модифікації застосовуваної методології й триангуляції методів емпіричних досліджень.

Україна демонструє слабо виражений ціннісний дрейф у загальному напрямі зростання ваги та значущості постматеріалістичних цінностей, цінностей автономії й самовираження, заміни традиційних цінностей секулярно-раціональними за характером. Специфічними особливостями українського аксіопростору сьогодні можна вважати, з одного боку, міцність цінностей виживання, традиційних цінностей, з іншого, – дуже повільне зростання цінностей автономії й самовираження. У загальній масі українського населення індекс постматеріалістів є ще надзвичайно низьким.

Цінності ровесників незалежності (вищої вікової когорти першого покоління, народженого у суверенній Україні) демонструють більш задовільну картину, де виокремлені авторами цінності відрізняються між собою не так драматично, як загальноукраїнські. Створені нами на основі власного кількісного дослідження індекси віддзеркалили незначне відставання постматеріалістичних цінностей автономії та са-

мовираження від традиційних матеріалістичних цінностей. Крім того, дедалі більшої ваги серед ровесників незалежності України набувають так звані громадянські цінності, які ми вважаємо перехідною ланкою до формування секулярно-раціональної групи цінностей. Аргументуємо це тим, що, по-перше, більшість громадянських цінностей мають нематеріалістичну природу, а по-друге, їхнє сповідання розкриває саме перед українською молоддю доступний шлях до самореалізації та самовираження в процесі побудови громадянського суспільства, часто в сепарації від старших поколінь з їхнім тягарем традиційних цінностей. Ровесники незалежності України є, скоріше, носіями (репрезентантами) постматеріалістичних цінностей, ніж їхніми емітерами (ретрансляторами). Проте ці припущення залишаються гіпотезами для нових досліджень.

Проведений аналіз дозволив стверджувати доцільність розробки автономного концепту цінності поколінь як соціологічного інструменту концептуалізації аксіологічних просторів цих спільнот чи меншого масштабу груп всередині покоління. Зростаюча варіативність соціологічного знання на початку XXI ст. призводить до того, що кожна з трьох соціологій, а також соціологія знання К. Мангейма пропонує свій власний концепт цінностей покоління, до якого долучає властиві їм методичні процедури емпіричних досліджень. У статті представлено спробу створення концепту “цінності поколінь” у межах неокласичної метапарадигми, що належить до макросоціології (або першої, об’єктивістської за характером соціології) та релевантної йому кількісної методики соціологічного дослідження. У ситуації множинності версій соціологічного знання доконаним фактом є множинність концептів цінностей поколінь, а це потребує докладання нових зусиль соціологів до рефлексій над блискавичними соціокультурними змінами та трансформаціями з їхнім відображенням у нових різновидах соціологічного теоретизування й запровадженням відповідних сучасних методів емпіричних досліджень.

Список використаних джерел

1. Блау П.М. Различные точки зрения на социальную структуру и их общий знаменатель. *Американская социологическая мысль* / под ред. В.И. Добренкова. Москва: Изд-во МГУ, 1994. С. 8–29.
2. Грозовский Б. Рональд Инглхарт. Как мотивации и ценности людей меняют мир. *Эконс. Экономический разговор*. 2021. URL: <https://econs.online/articles/opinions/ronald-inglkhart-kak-motivatsii-i-tsennosti-menyayut-mir/>
3. Rokeach M. *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press, 1973. 438 p.
4. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности. Москва: ИКЦ “Академкнига. Добросвет”, 2003. 596 с.
5. Бойко В.Ю. Типология ценностных позиций и состояние кризисного сознания. *Ценности социальных групп и кризис общества* / под ред. Н.И. Лапина. Москва: ИФ РАН, 1991. С. 59–73.
6. Лапин Н.И. Антропосоциетальный подход. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2006. Т. IX. № 3. С. 25–42.
7. Инглхарт Р. Мир изменяется, и эти изменения предсказуемы. *Forbes*. 2015. URL: <https://www.forbes.ru/sobytiya/obshchestvo/306145-ronald-inglkhart-mir-izmenyaetsya-i-eti-izmeneniya-predskazuemy>

8. Шанин Т. История поколений и поколенческая история России. *Человек. Общество. Управление*. 2005. № 3. С. 6–25.
9. Мангейм К. Проблема поколений. *Очерки социологии знания: Проблема поколений – составительность – экономические амбиции* / отв. ред. Л.В. Скворцов. Москва: ИНИОН РАН, 2000. С. 8–63.
10. Бойко В.А. Феномен покоління: особливості соціологічної концептуалізації. *Грані*. 2014. № 12. С. 158–162.
11. Коваліско Н., Макеєв С. Соціологія соціальної структури покоління. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2021. № 2. С. 60–74. <https://doi.org/10.15407/sociology2021.02.060>
12. Strauss W., Howe N. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow and Company Inc, 1991. 544 p.
13. Krosnick J.A., Alwin D.F. Aging and susceptibility to attitude change. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1989. № 57 (3). С. 416–425.
14. Радаєв В. Они не такие как мы: миллениалы на фоне предшествующих поколений. 2018. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wGhCYI9y15k>
15. Свід О., Сокурняська Л. Динаміка цінностей українського студентства часів незалежності: назад до матеріалізму? *Український соціологічний журнал*. 2017. № 1-2. С. 135–139.
16. Нечипоренко В.В., Гордієнко Н.М. Інтерпретація ціннісних диспозицій вихованців освітньо-реабілітаційних закладів України у контексті теорії архетипіки. *Український соціум*. 2021. № 1 (76). С. 92–101. <https://doi.org/10.15407/socium2021.01.092>
17. Дембіцький С., Сидоров М., Плющ В., Соснюк Є., Шалімова О. Системний підхід до соціологічного вивчення цінностей. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2019. № 3. С. 102–123. <https://doi.org/10.15407/sociology2019.03.102>
18. Савельєв Ю. Інклюзивна модернізація і суперечності ціннісних змін у країнах Східної Європи у 1990–2000-х роках. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2019. № 2. С. 70–97. <https://doi.org/10.15407/sociology2019.02.070>
19. Рущенко І. Цивілізаційні цінності країн ЄС, Росії, України (на підставі експертного опитування). *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 2. С. 72–89. <https://doi.org/10.15407/sociology2020.02.072>
20. Nagorniak K.M. Generation X, Y and Z values in Ukraine. *Ukrainian Socium*. 2020. № 2 (73). P. 110-122. <https://doi.org/10.15407/socium2020.02.110>
21. Садыкова Х.Н. Социокультурная детерминация преемственности в межпоколенческом взаимодействии (на примере населения Тюменской области). Тюмень: ФГБОУ ВО “Тюменский индустриальный университет”, 2016. URL: <https://www.dissercat.com/content/sotsiokulturnaya-determinatsiya-preemstvennosti-v-mezhpokolencheskom-vzaimodeistvii-na-prime>
22. Зборовский Г. Метaparадигмальная модель теоретической социологии. *Социологические исследования*. 2008. № 4. С. 3–15.
23. Штомпка П. В фокусе внимания повседневная жизнь. Новый поворот в социологии. *Социологические исследования*. 2009. № 8. С. 3–13.
24. Штомпка П. Соціологія. Аналіз суспільства. Львів: Колір ПРО, 2020. 800 с.
25. Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющееся общество. *Полис. Политические исследования*. 1997. № 4. С. 6–32.
26. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. Київ: Український центр європейської політики, 2020. URL: <http://ucerp.org.ua/doslidzhennya/world-values-survey-2020-in-ukraine.html>
27. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. *Український соціологічний журнал*. 2016. № 19 (1-2). С. 26–30.
28. Борецька М. Європейські цінності в аксіопросторі сучасної української молоді. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2021. № 2. С. 24–44.

29. Прес-реліз “Цінності українців pro et contra реформ в Україні”. Київ: Socis, 2015. URL: http://old.socis.kiev.ua/files/Press_reliz_cinnosti.doc

Отримано 25.08.21 та оновлено 12.09.21

References

1. Blau, P.M. (1994). Diverse views of social structure and their common denominator. In V.I. Dobrenkov (Ed.), *American sociological thought* (pp. 8-29). Moscow: Publishing house of MSU [in Russian]
2. Gruzovskii, B. (2021). Ronald Inglehart. People's motivations are changing and reshaping the world. *Econs. Economic conversations*. URL: <https://econs.online/articles/opinions/ronald-inglkhart-kak-motivatsii-i-tsennosti-menyayut-mir/> [in Russian]
3. Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: The Free Press.
4. Yadov, V.A. (2003). Sociological research strategy. Description, explanation, understanding of social reality. Moscow: publishing and book trade center "Akademkniga". Dobrosvet [in Russian]
5. Boiko, V.Yu. (1991). Typology of value positions and the state of crisis consciousness. In N.I. Lapin (Ed.), *Values of social groups and the crisis of society* (pp. 59-73). Moscow: IF RAS [in Russian]
6. Lapin, N.I. (2006). Anthroposocietal approach. *Zhurnal sotsiologii i sotsialnoy antropologii – The Journal of Sociology and Social Anthropology*, IX, 3, 25-42 [in Russian]
7. Inglehart, R. (2015). The world is changing and these changes are predictable. *Forbes*. URL: <https://www.forbes.ru/sobytiya/obshchestvo/306145-ronald-inglkhart-mir-izmenyaetsya-i-eti-izmeneniya-predskazuemy> [in Russian]
8. Shanin, T. (2005). History of generations and generational history of Russia. *Chelovek. Soobshchestvo. Upravlenie – Human. Community. Management*, 3, 6-25 [in Russian]
9. Mannheim, K. (2000). The problem of generations. In L.V. Skvortsov (Ed.), *Essays on the sociology of knowledge* (pp. 8-63). Moscow: INION RAS [in Russian]
10. Boiko, V.A. (2014). The phenomenon of generation: features of sociological conceptualisation. *Grani*, 12, 158-162 [in Ukrainian]
11. Kovalisko, N., Makeiev, S. (2021). Sociology of generation's social structure. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing – Sociology: theory, methods, marketing*, 2, 60-74. <https://doi.org/10.15407/sociology2021.02.060> [in Ukrainian]
12. Strauss, W., Howe, N. (1991). *Generations: the history of America's future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow and Company Inc.
13. Krosnick, J.A., Alwin, D.F. (1989). Aging and susceptibility to attitude change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57 (3), 416-425.
14. Radaev, V. (2018). They are not like us: millennials against the previous generations. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wGhCYI9yl5k> [in Russian]
15. Svid, O., Sokurianska, L. (2017). Trends in values of Ukrainian students since independence: back to materialism? *Ukrainskyi sostiologichnyi zhurnal – Ukrainian Sociological Journal*, 1-2, 135-139 [in Ukrainian]
16. Nechyporenko, V.V., Gordienko, N.M. (2021). Interpretation of value dispositions of students attending Ukrainian educational and rehabilitation institutions in the context of the theory of archetypes. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 1 (76), 92-101. <https://doi.org/10.15407/socium2021.01.092> [in Ukrainian]
17. Dembitskyi, S., Sydorov, M., Pliushch, V., Sosniuk, Ye., Shalimova, O. (2019). A systemic approach to sociological research of individual values. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing – Sociology: theory, methods, marketing*, 3, 102-123. <https://doi.org/10.15407/sociology2019.03.102> [in Ukrainian]

18. Savelyev, Yu. (2019). Inclusive modernisation and contradictions of changes in value systems of Eastern European countries in the 1990s and 2000s. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing – Sociology: theory, methods, marketing*, 2, 70-97. <https://doi.org/10.15407/sociology2019.02.070> [in Ukrainian]
19. Rushchenko, I. (2020). Civilizational values of EU countries, Russia, and Ukraine (based on the expert survey). *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing – Sociology: theory, methods, marketing*, 2, 72-89. <https://doi.org/10.15407/sociology2020.02.072> [in Ukrainian]
20. Nagorniak, K.M. (2020). Generation X, Y and Z values in Ukraine. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 2 (73), 110-122. <https://doi.org/10.15407/socium2020.02.110>
21. Sadykova, Kh.N. (2016). Socio-cultural determination of continuity in intergenerational interaction (on the example of the population of the Tyumen region). Tyumen: Federal State Budget Educational Institution of Higher Education “Industrial University of Tyumen”. URL: <https://www.dissercat.com/content/sotsiokulturnaya-determinatsiya-preemstvennosti-v-mezhpokolencheskom-vzaimodeistvii-na-prime> [in Russian]
22. Zborovskiy, G. (2008). Metaparadigm model of theoretical sociology. *Socis – Sociological Studies*, 4, 3-15 [in Russian]
23. Sztompka, P. (2009). The focus on everyday life: a new turn in sociology. *Socis – Sociological Studies*, 8, 3-13 [in Russian]
24. Sztompka, P. (2020). *Sociology. An Analysis of the society*. Lviv: Kolir PRO [in Ukrainian]
25. Inglehart, R. (1997). Postmodernity: changing values and changing Societies. *Polis. Politicheskie issledovaniya – Polis. Political Studies*, 4, 6-32 [in Russian]
26. World Values Survey 2020 in Ukraine. (2020). Kyiv: Ukrainian Center for European Policy. URL: <http://ucep.org.ua/doslidzhennya/world-values-survey-2020-in-ukraine.html> [in Ukrainian]
27. Golovakha, Ye. (2016). Ukrainian society: the ways of transformation *Ukrainskyi sostiologichnyi zhurnal – Ukrainian Sociological Journal*, 19 (1-2), 26-30 [in Ukrainian]
28. Boretska, M. (2021). European values in the axio space of modern Ukrainian youth. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing – Sociology: theory, methods, marketing*, 2, 24-44 [in Ukrainian]
29. Press release "Values of Ukrainians pro et contra reforms in Ukraine". (2015). Kyiv: Socis. URL: http://old.socis.kiev.ua/files/Press_reliz_cinnosti.doc [in Ukrainian]

Received on 25.08.21 and updated on 12.09.21